

A gyógyítástól a társadalmi változásokig

Az idő múltával értelemszerűen szaporodó jubileumoknak mindig lehet ösztönző szerepük a konkrét történések alaposabb megismerésében, minősítésében is, de egyre inkább az ok-okozati összefüggések, a „mögöttes tartalmak”, a tanulságok feltárásához, a szubjektív, emberi vonatkozások megjelenítéséhez tudnak érdemben hozzájárulni.

A hét évtized távlatából megidézett események politikai, szellemi háttérben, a század elején rajban felröppent – többek között *Ady Endre*, *Károlyi Mihály*, *Szabó Ervin* nevével fémjelzett – úgynevezett „második reformnemzedék” soraiban fejtette ki – sokoldalú és sokáig alig ismert – munkásságát *Madzsar József* (1876–1944?). Csak az ötvenes évek végi konszolidáció frissülő szellemisége irányította rá is – mint az „elsüllyedt irodalom” annyi más képviselőjére – a figyelmet. Megismertetésében *Szigeti Györgyné* az idő tájt napvilágot látott tanulmánya vállalta az úttörő szerepet. *Kárpáti Endre* 1967-ben megjelent monografikus igényű könyve a pályakép teljes bemutatására törekedett. Életműve népszerűsítéséhez nagymértékben járultak hozzá *Sándor Pál* írásai, valamint a születése centenáriumát köszöntő emléksorok. Madzsar tevékenységének elméleti vonatkozásairól ez ideig leginkább a századelő, illetve a két világháború közötti időszak filozófiai gondolkodását elemző – az utóbbi években kiadott – kötetek jóvoltából tárult fel a legkomplexebb kép.

Mindezek ellenére a köztudatban leszűkülnek érdemei a közegészségügy – az antialkoholizmus, az anya- és csecsemővédelem – területére, s még mindig elég méltánytalan teljes hagyatékának ismertsége, elismertsége. Pedig rendkívül figyelemreméltó az a fejlődésmenet, ahogyan erendően természettudományos érdeklődése mélyen társadalmivá változott, ahogyan az értelmiség progresszív szárnyától, a polgári radikalizmustól a munkásmozgalomig, a kommunista pártig, az embert mint biológiai lényt formáló hivatástól a társadalom orvoslásának programjáig eljutott, ahogyan – egyrészt emigrációban, illegalitásban, másrészt szemközt a terrorral, nyílt harcban – forradalmárrá érlelődött.

Nem osztályhelyezete predestinálta a marxizmus elfogadására, fokozatosan győződött meg tudományos igazságairól. Rá is érvényesek *Hermann István* szavai: „Igen hosszú az út és igen nehéz mindenki számára, aki a polgárságból jött, hogy elérkezzék a polgári világkép elvetéséhez, de talán még hosszabb az út ahhoz, hogy az elvetett, kétségbevonat és kétségbeesett világ és világkép helyére egy új, egészségesebb és teljesebb, a munkásosztály által képviselt világképet lehessen állítani.”

„Senkise legyen a szocializmus barátja, nem lehet a szocializmust méltányolni, a szocializmust élni kell” – vallotta Madzsar, s e konzekvencia szellemében tudományos tevékenységét a gyakorlati politikai küzdelmek – végső célját tekintve a kapitalizmus megdöntése – szolgálatába állította. Ellenfelei, ellenségei elméleti kommunistának tartották, de valójában nem volt filozop-

teralkat, nem volt rendszerépítő, elvont teoretizálásra hajlamos bölcselő. A mindennapok valóságának súlyos – politikai, kulturális, egészségügyi – elmentmondásait látván a „tisza tudományosság” helyett a társadalmi gyakorlat irányába fordult, csakúgy mint több szociológus pályatársa a *Huszádik Század*, illetve a *Társadalomtudományi Társaság* köréből, vagy a szabadgondolkodók egycsületéből. A katedrafilozófia szavá is tette ezt, s Szabó Ervin – akihez Madzsart bensőséges elvbarátság fűzte – kénytelen volt némileg akceptálni a bírálatot: „... a sok cselekvéstől nem érünk rá a gondolkodásra... Vigyázzunk, hogy a megvalósuló igazság kényszerű deficitjét mindig ellensúlyozhassuk új igazságpluszokkal.”

Madzsar a teória és a praxis egysége jegyében gondolta tovább a spenceri evolúció elméletet, az eugenista tanokat, „a létért valló küzdelem” darwini koncepcióját, s ez vezérelte akkor is, amikor könyvtárüggyel foglalkozott, amikor lexikonokat szerkesztett, vagy amikor később a *Társadalmi Szemle* hasábjain – egybekötött – a kapitalizmus ellentmondásairól, az osztályharc formáiról, a politikai szövetségről, az egységfrontról, az osztályszempontú kultúráról, a nemzeti és nemzetközi viszonyáról, a hazafiság és az internacionalizmus oszthatatlanságáról értekezett. A szovjet emigrációban írott, s Budapesten álnéven megjelent *Spanyolország múltja és jelene* című könyve a legjobb példa arra, hogy miként sikerült alkalmaznia a történelmi materialista elemzés módszerét, illetve a konkrét tényekből hogyan lehet elvileg megalapozni a mozgalom további lehetőségeit, feladatait.

„Merjünk tudni!” – hirdette, s végeredményben a valóság megváltoztatása szándékával sáfárkodott a birtokba vett örökséggel, ekképp szélesítve a magyar marxista gondolat horizontját. Ma is tanulságosak – esetenként aktuálisak – gondolatai, s különösen tanulmányainak, cikkeinek, beszédeinek szemléletformáló, cselekvésre ösztönző agitativ ereje. Annak ellenére, hogy olykor már túlfűtöttek, naivnak, idealisztikusnak tetszenek egyes konkrét megfogalmazásai, kivált napjaink ideológiai megújulásának környezetében.

Nagy tekintélyű ember volt, műveltsége, jelleme révén osztatlan bizalmat élvezett a mozgalomban. Pedig szerénysége, konspiráns és oppozíciós készsége folytán sohasem lehetett tudni, hogy vezér-e, vagy „csak” részfeladatokat végez. Mindig utólag derült ki, hogy irányító szerepet tölt be.

Ifjúkorának „különcségei” feleségében, *Jászi Alice*ben (1877–1935) – *Jászi Ferenc* haladó gondolkodású orvos leányában, Jászi Oszkár hugában – találtak megértésre, aki maga is erősen elütött a korabeli leányideáltól, tele volt nyugtalansággal, újat akarással, s a női testkultúra, a gyógytorna területén iskolát teremtett. Lakásuk a magyar értelmiség legjobbjainak volt találkozó- nemegyszer – búvóhelye is – évtizedeken át.

Leányuk *Madzsar Lili* (1902–1980) szintén gyógytornász-képesítést szerzett. *Simai Béla* orvos feleségéként, majd özvegyeként évtizedeken át Kassán élt, s személyes emlékeinek, élményeinek felelevenítésével, szíves közzétételével jól szolgálta a családi ház légkörének felidézését, apja pórtérjének megrajzolását.

A *Nógrád megyei Madzsar József kórház* képviselői 1977. április 19-én jártak nála, abból a célból, hogy jobban megismerjék az intézmény névadójának életét, munkásságát. Az alábbiakban a többórás beszélgetés legérdekesebb részleteit adjuk közre a hangszalagra rögzített eredeti szöveg némi stiláris gondozásával.

CSONGRÁDY BÉLA